

Handelshögskolan
VID GÖTEBORGS UNIVERSITET

Juridiska Institutionen

Folkmordet 1915 på armenier, assyrier/syrianer/kaldéer och pontiska greker

- ett folkmord som idag kan medföra rättsliga konsekvenser för Turkiet?

Examensuppsats

30 poäng

Handledare: Per Cramér

Författare: Kinotha Asmar

Internationell folkrätt

Höstterminen 2010

Innehåll

1 Inledning	3
1.2 Syfte och frågeställningar	3
1.3 Metod och avgränsning.....	4
2 Historisk bakgrund	5
2.1 De kristnas situation i det Osmanska riket innan folk mordet.....	5
2.1.1 ”Ahl-dhimmans” relation till den Osmanska staten	5
2.1.2 Kampen för reformer.....	7
2.1.3 Armeniska politiska partier och massakrerna 1894-1896	8
2.2 Ungturkarnas agenda.....	10
2.3 Inledandet av folk mordet 1915 på assyrier, armenier och pontiska greker	11
3 Folk mord enligt folk mordskonventionen	15
3.1 Skapandet av folk mordskonventionen.....	15
3.2.1 Actus reus	18
3.2.2 Mens rea	20
4 Folk mordskonventionen tillämplighet på folk mordet 1915 på assyrier, armenier och pontiska greker	21
4.1 Kriminaliserades folk mord först med folk mordskonventionen?	21
4.2 Kan folk mordskonventionen tillämpas på folk mordet?	23
5 Rättsliga effekter av att folk mordet 1915 på assyrier, armenier och pontiska greker är ett jus cogens brott	26
5.1 Kort om jus cogens.....	26
5.2 Obligatio erga omnes eller en rätt för stater att agera?	27
6 Statssuccessionens påverkan på de rättsliga konsekvenserna av folk mordet 1915 på assyrier, armenier och pontiska greker	29
6.1 Kort om statssuccession.....	29
6.2 Har de rättsliga konsekvenserna av folk mordet överförts till Turkiet?	30
7 Kan folk mordet 1915 på assyrier, armenier och pontiska greker medföra rättsliga konsekvenser för Turkiet?	33
Källförteckning	35

1 Inledning

Torsdagen den 11 mars 2010 beslutade Sveriges riksdag att erkänna folkmordet 1915 på armenier, assyrier/syrianer/kaldéer och pontiska greker. Erkännandet följdes av en i protest återvändande turkisk ambassadör och en het debatt där frågan ”varför nu?” ställdes, istället för den fråga Fru Justitia skulle ha ställt sig själv: ”varför först nu?”. Förutom en viss upprättelse för folkmordets offer innebär den svenska riksdagens erkännande en påtryckning på Turkiet att göra upp med sin historia. Att den turkiska staten inte erkänner sin felaktiga handling medför en ökad risk för att staten upprepar handlingen i framtiden, särskilt i ljuset av att de kristnas situation i Turkiet alltjämt är tragisk och de huvudansvariga för folkmordet hyllas som hjältar.² Trots den stora enigheten inom forskningsvärlden och ett brett faktaunderlag som bevisar folkmordets existens³ är ett erkännande av folkmordet inget som står på den turkiska statens agenda. Tvärtemot är ett erkännande av folkmordet något som den turkiska staten anser vara en kriminell handling.⁴ Men varför finns då en sådan motvilja hos Turkiet att erkänna folkmordet? Svaret till denna fråga finner vi dels i att turkarna inte vill erkänna att deras förfäder begick en ytterst skamfylld handling och dels i faktum att folkmordets efterkommande kan komma att rikta ersättningskrav rörande mångmiljardbelopp för konfiskerad egendom mot den turkiska staten.⁵ Frågan är dock om folkmordet 1915 i det Osmanska riket kan medföra rättsliga konsekvenser för Turkiet idag.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med förevarande uppsats är att undersöka det internationella rättsläget kring frågan *om folkmordet 1915 på armenier, assyrier/syrianer/kaldéer och pontiska greker kan medföra rättsliga konsekvenser för Turkiet*. Med denna huvudfråga väcks andra frågor som först behöver besvaras. En av dessa frågor är *hurvida folkmordskonventionen kan tillämpas på folkmordet 1915*. Visserligen anses alla stater

¹ Isaksson, *The Holocaust and Genocide in History and Politics*, s 151.

² Bengtsson, *Svärdets år*, s 13.

³ *Armeniska Folkmordet 1915 – frågor och svar*, s 39.

⁴ Paragraf 301 i den turkiska strafflagen.

⁵ *Armeniska Folkmordet 1915 – frågor och svar*, s 40 och 46.

vara bundna av folkmordskonventionen eftersom att den utgör internationell sedvanerätt,⁶ men när folkmordet 1915 ägde rum hade folkmordskonventionen ännu inte skapats. Vidare utgör folkmord onekligen ett ”jus cogens”-brott. Jus cogens betyder ”den tvingande lagen”⁷ och frågan som uppstår är *vilken påverkan jus cogens har för bedömningen av om folkmordet 1915 kan medföra rättsliga konsekvenser för Turkiet*. En ytterligare aspekt som måste beaktas är att folkmordet ägde rum i det Osmanska riket och att den turkiska staten således ännu inte existerade. Turkiet anses vara det Osmanska rikets efterträdare,⁸ och frågan som behöver besvaras är *om en succession av de rättsliga konsekvenser som härrör från folkmordet har skett från det Osmanska riket till Turkiet*.

1.3 Metod och avgränsning

Min framställning bygger på den traditionella rättsdogmatiska metoden. För att komma fram till gällande rätt har jag således studerat internationell lagarstiftning, förarbeten, rättspraxis och doktrin. Uppsatsen inleds med en historisk bakgrund till folkmordet. För att ge en överskådlig bild av rättsläget kring folkmord är uppsatsen till viss del av beskrivande natur. För övrigt är uppsatsen genomgående analytisk för att sedan i ett avslutande kapitel knyta samman de respektive analyserna i en slutsats. Som följer av uppsatsens titel görs en inledande avgränsningen som innebär att det enbart är frågan *om folkmordet 1915 kan medföra rättsliga konsekvenser för Turkiet* som ska undersökas. Vad gäller uppsatsens historiska bakgrund syftar inte denna till att ge en fullständig beskrivning av folkmordet utan endast en övergripande bild av folkmordets inledande.

Folkmordet 1915 i det Osmanska riket utgör inte ett enda folkmord eftersom att det var olika kristna folkgrupper som drabbades. För att underlätta läsningen talar jag dock om ett folkmord mot kristna. Jag kommer även att använda mig av beteckningen folkmordet 1915. Vad rör beteckningen assyrier/syrianer/kaldéer kommer jag i fortsättningen att använda mig av beteckningen assyrier då assyrier, syrianer och kaldéer är en och samma folkgrupp.⁹

⁶ Internationella domstolens Advisory Opinion från 28 maj 1951.

⁷ Bassiouni, *International Crimes: Jus Cogens and Obligatio Erga Omnes*, s 64 ff.

⁸ *Manufacturing in the Ottoman Empire and Turkey, 1500-1950*, s 178.

⁹ Se Yonan, *Den glömde förintelsen av assyrierna*, s 29-38.

2 Historisk bakgrund

2.1 De kristnas situation i det Osmanska riket innan folk mordet

Många författare till böcker och skrifter som behandlar folk mordet på de kristna i det Osmanska riket påstår att de kristna levde i fred och harmoni ända fram till 1900-talet.¹⁰ Exempelvis kan man läsa att turkar och armenier levde i ”relativ fred så länge som imperiet blomstrade”, men att deras situation försämrades när ”nedgångstecknen blev allt tydligare på det inrikespolitiska och utrikespolitiska planet”.¹¹ I jämförelse med folk mordet som ägde rum i början av 1900-talet kan perioden före ses som relativt fridfull – men endast då.¹² För att förstå processen som ledde fram till beslutet om den ”slutliga lösning” på den kristna frågan¹³ är det nödvändigt att begripa den dåvarande relationen mellan muslimer och icke-muslimer i det Osmanska riket. Uppfattningen om att kristna levde i relativt fred i det Osmanska riket fram till 1900-talet är således inte endast felaktig utan även vilseledande om man vill förstå processen som ledde fram till folk mordet 1915.¹⁴

2.1.1 ”Ahl-dhimmans” relation till den Osmanska staten

Det Osmanska riket var en multireligiös stat som bestod av ett stort antal etniska folkgrupper. Då riket var som störst omfattade det Marocko, Algeriet, Libyen, Tunisien, Egypten, delar av Saudiarabien, Libanon, Israel, Palestina, Jordanien, Jemen, Syrien, Irak, Kuwait, Turkiet, delar av nuvarande Ukraina och södra Ryssland, Grekland, Cypern, Bulgarien, Makedonien, Moldavien, Rumänien, Serbien, Bosnien-Hercegovina, Montenegro, Albanien och en liten del av Ungern.¹⁵ Det Osmanska riket var en teokrati och sultanen hade en obegränsad auktoritet. Människorna i riket var inte medborgare av den klassiska definitionen utan sultanens underlydande. Befolkningen levde i stor utsträckning med endast ett minimalt legalt skydd vilket innebar att de var sårbara för auktoritetens förtryck,¹⁶ och på grund av den inrotade uppfattning om muslimsk

¹⁰ Jfr Akcam, *A Shamefull Act*, s 19.

¹¹ Gabrielson, *Folk mord – inget nytt i historien*, s 54.

¹² Jfr Akcam, *A Shamefull Act*, s 19.

¹³ Ungturkarna diskuterade vad de skulle göra med den *kristna* befolkningen, som de beskrev som cancerartad tumör, och inte endast armenierna.

¹⁴ Jfr Akcam, *A Shamefull Act*, s 19 f.

¹⁵ Bengtsson, *Svärdets år*, s 13.

¹⁶ Akcam, *A Shamefull Act*, s 19.

överhöghet var särskilt icke-muslimer föremål för detta förtryck.¹⁷ Det Osmanska riket var en islamisk stat¹⁸ och religionen formade statens ideologiska grund.¹⁹ Icke-muslimer vars religion grundas på Bibeln kallas inom islam för ”ahl-dhimma” vilket betyder ”de beskyddade”.²⁰ Kristna och judiska församlingar i det Osmanska riket hade på grund av sin status som ”ahl-dhimma” en viss oberoende ställning vid sidan om islam,²¹ vilken innebar att församlingarna hade tillåtelse att inom tydliga gränser tillämpa egna lagar kring exempelvis äktenskap och arv.²²

Enligt islamisk civilrätt ingås en överenskommelse mellan den islamiska staten och ”ahl-dhimman” som innebär att ”ahl-dhimman” garanteras rätten till sitt liv, sin egendom och religion. I utbyte måste ”ahl-dhimman” underkasta sig den muslimska ordningen, accepterar den muslimska överlägsenheten och betala en skatt kallad för ”jizya”. ”Ahl-dhimman” åtnjuter inga övriga rättigheter som följer av ett medborgarskap i en islamisk stat.²³ I Koranen Sura 9:29 finns grunden för ”ahl-dhimmans” status:

Strid mot dem, som ej tror på Gud och den yttersta dagen, ej helighålla vad Gud och hans apostel förklarar heligt och bekänna sanningens religion, dem, som fått skriften, nämligen, tills de villigt giva skatt och ödmjuka sig.

Relation mellan muslimer och ”ahl-dhimman” präglas således inte av jämställdhet utan ”ahl-dhimman” är en person som ska uthärdas.²⁴ Synen på ”ahl-dhimman” som icke jämlik med muslimer återspeglades i ett antal regler. Exempelvis var det förbjudet för män som var ”ahl-dhimma” att gifta sig med muslimska kvinnor, vittnesmål av en ”ahl-dhimma” mot muslimer accepterades inte i domstolen och en muslim som dödade en ”ahl-dhimma” avrättades vanligen inte. ”Ahl-dhimman” var vidare skyldig att betala särskilda skatter som exempelvis en ”ödmjukeskatt” till staten med en storlek av 33 procent av sin årsinkomst. Utöver att betala skatt till staten var ”ahl-dhimman” ofta tvungen att även betala tribut till olika klanledarna, något som förekommer på sina håll i Turkiet än idag.²⁵ Vidare var byggandet av kyrkor och synagogor förbjudet och tillstånd krävdes från staten för att reparera existerande kyrkor. Förutom juridiska orättvisor var ”ahl-dhimman” även föremål för förödmjukande behandling. Exempelvis var ”ahl-dhimman” förbjuden att rida på häst och bära vapen. Om ”ahl-dhimman” gick på trottoaren och

¹⁷ Jfr a a s 19 f.

¹⁸ Bengtsson, Svärdets år, s 13.

¹⁹ Jfr Akcam, A Shamefull Act, s 20.

²⁰ Bengtsson, Svärdets år, s 13.

²¹ A a s 13.

²² Akcam, A Shakefull Act, s 23.

²³ A a s 22 f.

²⁴ A a s 22 f.

²⁵ Bengtsson, Svärdets år, s 16 f.

mötte en muslim var "ahl-dhimman" tvungen att gå ut på gatan för att undvika ett möte på trottoaren. En statlig restriktion fanns för "ahl-dhimmans" klädsel vilket innebar att tyget inte fick vara av bättre kvalitet och att färgen på skorna markerade religionstillhörighet. Det fanns även en restriktion för färgen på "ahl-dhimmans" hus."Ahl-dhimma" fick inte heller bygga sitt hus högre än sina muslimska grannars hus eller ha husets fönster riktade mot dem.²⁶ Vid dödsfall var "ahl-dhimman" förbjuden att bära den döde utan var tvingad att släpa denne utmed gatan.²⁷ När "ahl-dhimman" gick till turkiska badhus var denne tvungen att ha en bjällra fastsatt på klädseln.²⁸ Vad som nämnts är endast exempel på regler som "ahl-dhimman" skulle följa. Om "ahl-dhimman" bröt mot någon av dessa kunde denne dömas till ett mycket hårt straff, i värsta fall döden.²⁹

Det förväntades att de kristna frivilligt skulle acceptera sin status som "ahl-dhimma". Kristnas krav på jämlikhet i det Osmanska riket under 1800-talet (se nedan avsnitt 2.1.2) sågs därför utan tvekan som ett övertramp på överenskommelsen mellan "ahl-dhimman" och den islamiska staten.³⁰

2.1.2 Kampen för reformer

Ett av de fundamentala problem som plågade det Osmanska riket under 1800-talet var frågan om att upphöra förtrycket och förödmjukelsen av kristna. Sedan 1830-talet var det Osmanska riket på gränsen till att kollapsa. Samtidigt som detta skedde var de icke-muslimska samhällena i det Osmanska riket involverade i en ständig kamp för fundamentala rättigheter och friheter, en kamp som stormakterna använde som anledning till att intervensera i det Osmanska rikets interna angelägenheter.³¹ Med syfte att föregripa risken för det Osmanska rikets kollaps påbörjades en reformperiod i det Osmanska riket som sträckte sig från 1839 till 1876. De två största dekreten från denna period utgavs 1839 och 1856.³² Det första dekretet gav ett löfte om att steg skulle tas mot ett tillförsäkrande av de kristnas fysiska säkerhet, egendom, heder och välbefinnande. Alla rikets underlydande förklarades vara lika inför lagen. Dekretet var dock inte en produkt av ett kulturellt uppvaknande hos de styrande i riket utan snarare eftergifter som de tvingades att göra. Dekretet kom att möta stort motstånd i riket. Det andra stora steget mot jämlikhet mellan

²⁶ Akcam, A Shamefull Act, s 24 och Bengtsson, Svärdets år, s 16 f.

²⁷ Bengtsson, Svärdets år, s 18.

²⁸ Akcam, A Shamefull Act, s 24 och Bengtsson, Svärdets år, s 16 f..

²⁹ A a s 24.

³⁰ Jfr a a s 24 f.

³¹ Akcam, A Shamefull Act, s 27 f.

³² Bloxham, The Great Game of Genocide, s 31.

muslimer och kristna togs med det andra dekretet. Enligt detta skulle principen om universell jämlikhet forma grunden för det osmanska rättssystemet.³³ De två dekreten kom dock att leda till kaos i riket. Den i dekretet utlovad jämlikheten skulle undanröja 600 år gammal muslimsk dominans över kristna och detta var något som ansågs vara oacceptabelt hos majoriteten av den muslimska befolkningen. En omfattande propagandakampanj startades därför mot de kristna som beskyldes för statens förfall. Oroligheter spreds i riket och bland andra religiösa muslimska ledare hetsade den muslimska befolkningen till massakrer på kristna. Det uppstod en häxjakt på kristna i riket som även statsanställda deltog i. Rättigheterna som hade garanterats de kristna i dekretet från 1839 och 1856 togs tillbaka.³⁴ Det Osmanska riket under 1800-talet präglades istället av massakrer mot kristna.³⁵ Endast år 1843 lät Kurdfursten Badr Khan 10 000 assyrier mördas och ett stort antal assyriska kvinnor och barn tas som slavar i Hakkari i det Osmanska riket.³⁶

2.1.3 Armeniska politiska partier och massakrerna 1894-1896

Det Osmanska rikets kontroll över de europeiska provinserna hade i slutet av 1800-talet upphört³⁷ och på grund av det hade det Osmanska riket för första gången en majoritet av muslimer i sin befolkning. Det Osmanska rikets sultan, Abdulhamid II, eftersträvade att mobilisera rikets muslimer till en mer robust politisk enhet och rörde sig därför mot panislamismen och bort från doktrinen om religiös jämlikhet.³⁸

1870 tog det armeniska kommunala rådet på sig att samla klagomål från bönder i Anatolien för att framföra dem till regeringen. Klagomålen som framfördes rörde bland annat plundring och mord utförda av kurder och tjeckesser, kidnappningsfall och kriminella handlingar utförda av statstjänstemän. Det var dock först vid Berlinkonferensen 1878 som armeniernas situation blev en viktig fråga.³⁹ Berlinkonferensen resulterade i artikel 61 i Berlinfördraget⁴⁰ som stadgade att den Osmanska regeringen skulle genomföra reformer i de armeniska områdena och skydda dess befolkning mot tjeckesser och kurder. Sultanen Abdulhamid II hade dock, trots påtryckningar

³³ A a s 28 f.

³⁴ A a s 32 ff.

³⁵ A a s 35.

³⁶ Yonan, Den glömda förintelsen av assyrierna I Turkiet, s 60.

³⁷ Bloxham, The Great Game of Genocide, s 46.

³⁸ Jfr Bloxham, The Great Game of Genocide, s 46.

³⁹ Akcam, A Shamefull Act, s 38 f.

⁴⁰ Artikel 61 i Treaty of Berlin.

från utlandet, ingen intention att skydda den kristna befolkningen⁴¹ varför Berlinfördraget blev endast en tandlös tiger.⁴²

I en tid av dålig skörd 1879 utnyttjade kurdiska ledare i området vid den ryska och persiska gränsen sitt övertag över de kristna och höjde den tvångsskatt som de kristna tvingades betala till de kurdiska ledarna. Konsekvenserna för de kristna blev en omfattande hungersnöd som följdes av tiotusentals dödsfalls. Detta var en av anledningarna till att armeniska motståndsrörelser skapades. I slutet av 1880-talet formades de armeniska nationalistiska partierna dashnakerna och hunchakerna. Hunchakernas mål var att skapa ett självständigt socialistiskt Armenien och dashnakernas mål var att skapa ett autonomt Armenien under osmansk suveränitet. De båda partierna strävade efter att dra uppmärksamhet till armeniernas klagan. De armeniska nationalistiska partiernas uppkomst var inget ovanligt eftersom att nationalistiska organisationer hade utvecklats eller utvecklades bland många kristna populationer i det Osmanska riket.⁴³

För att sultanen skulle få en ökad kontroll över de kurdiska stammarna i riket, skapade han 1891 ett antal kurdiska kavallerier med namnet Hamidije. Dessa växte till att omfatta omkring 30 000 män. Den officiella turkiska förklaringen till varför dessa trupper skapades är att den reguljära militären hade minskat i storlek men många turkiska källor och dåvarande europeiska observatörer menar att Hamidije hade skapats för att föra kamp mot armenierna.⁴⁴ Hamidije, vilka var immuna mot åtal, kom att i stor utsträckning plundra och terrorisera kristna byar. För att öka de kristnas osäkerhet ytterligare valde den osmanska regeringen att systematiskt bosätta muslimer som strömmade in från Kaukasus i kristna områden. Följden av denna systematiska bosättning av muslimer från Kaukasus bland de kristna blev att hundratusentals kristna lämnade sina hem för att fly. Särskilt kurder – vilka är ett folk från Kaukasus – uppmuntrades att bosätta sig bland de kristna i Anatolien.⁴⁵

År 1894 vägrade armenierna i området Sasun att betala skatt till regeringen eftersom att de utöver denna skatt var tvungna att betala tvångsskatt till kurdiska stammar. Den osmanska militära gick tillsammans med kurder till attack mot de armeniska byborna i Sasun. Efter attackerna mot byarna hade armenierna skingrats och under de två följande veckorna jagades 3 000 armenier ner för att dödas oavsett ålder, kön eller om de hade delaktig i stridigheter. Även massvåldtäkter förekom.⁴⁶

⁴¹ A a s 35 ff.

⁴² Bengtsson, Svärdets år, s 19.

⁴³ Bloxham, The Great Game of Genocide, s 46 ff.

⁴⁴ Akcam, A Shamefull Act, s 40 och Bloxham, the Great Game of Genocide, s 47.

⁴⁵ Bloxham, The Great Game of Genocide, s 47 f.

⁴⁶ A a s 51 f.

Hunchakerna organiserade 1895 en demonstration i Istanbul för att uppmärksamma armeniernas reformkrav. Under demonstrationen möttes de armeniska demonstranterna av en organiserad mobb som stöddes av både polis och militär.⁴⁷ En sammandrabbning ägde rum mellan de båda grupperna och följden blev att ett dussintals demonstranter dödades. Demonstrationen följdes även av att massakrer mot kristna organiserades och genomfördes i Istanbul och andra städer i Anatolien.⁴⁸ I bara Urfa innebrändes 3 000 armenier i en katedral. 1896 beslutades sig armeniska revolutionärer för att hämnas på kurder som hade tagit del i dessa massakrer. Regeringen valde dock att tolka armeniernas handling som en farlig revolt och beordrade en allvarlig repression som innebar att tusentals armenier och andra kristna dödades av kurder och andra muslimer.⁴⁹ I hopp om att uppmärksamma omvärlden på armeniernas situation beslutade ett tjugotal medlemmar ur Dashnakpartiet att storma den osmanska banken i Istanbul.⁵⁰ Stormningen av banken ledde dock till att armenierna ännu en gång anklagades för att starta en revolution och följden blev att tusentals civila kristna mördades av det kurdiska Hamidije, lokala muslimer och kurdiska immigranter som hade beväpnats av den osmanska regeringen.⁵¹

Upp emot 300 000 kristna, vilka var assyrier, armenier och pontiska greker, beräknas ha mördats i massakrerna mellan 1894 och 1896. De kristna ställdes ofta inför valet att konvertera till islam eller att dö. Förutom de som massakrerades, tvingades 100 000 kristna att konvertera till islam, 20 000 flickor skändades och bortfördes till muslimska harem och 586 kyrkor plundrades eller jämnades till marken.⁵² Trots stormakternas tal om humanitära inventioner och artikel 61 i Berlinfördraget följde de europeiska staterna sina egna ekonomiska och politiska intressen och vidtog inga aktioner under eller efter dessa händelser.⁵³

2.2 Ungturkarnas agenda

Det ungturkiska partiet – ett parti med en förhärskande politisk våldskultur – skapades i mitten av 1800-talet. Det ungturkiska partiet ansåg att den turkiska dominansen i det Osmanska riket var självfallen samtidigt som det hyste en misstänksamhet och fientlighet mot de kristna i riket.⁵⁴ 1908 gjorde ungturkarna en revolution mot den osmanska regeringen vilken resulterade i att

⁴⁷ Bloxham, *The Great Game of Genocide*, s 52.

⁴⁸ A a s 52 och Bengtsson, *Svärdets år*, s 22 f.

⁴⁹ Bloxham, *The Great Game of Genocide*, s 52 f.

⁵⁰ Akcam, *A Shamefull Act*, s 42 och Bengtsson, *Svärdets år*, s 23.

⁵¹ Bengtsson, *Svärdets år*, s 23 f och Bloxham, *The Great Game of Genocide*, s 53.

⁵² A a s 23 ff.

⁵³ Akcam, *A Shamefull Act*, s 43.

⁵⁴ Akcam, *A Shamefull Act*, s 48 ff och s 56.

sultanen störtades och partiet erhöll maktpositioner inom den osmanska regeringen.⁵⁵ Det ungturkiska partiet hade tagit hjälp av det armeniska daschnakpartiet i sin väpnade kamp att störta sultanen. Ungturkarna trodde att revolutionen skulle rädda det Osmanska riket från att förfalla men riket fortsatte att förlora territorium efter revolution. Ungturkarna sökte efter en förklaring till rikets förfall och ansåg sig finna den i de kristna minoriteternas kamp för jämlikhet. De kristna blev betraktade som icke-turkiska element vilka utgjorde det största hotet mot den osmanska staten.⁵⁶ Den tyske ambassadören i Aten rapporterade till Tyskland 1908 om en konversation denne hade haft med den turkiske premiärministern. Enligt den tyske ambassadören ska den turkiske premiärministern ha informerat denne om att "the Turks have decided upon a war of extermination against their Christian subjects".⁵⁷

Den 23 januari 1913 gjorde ungturkarna en militärkupp. Militärkuppen lyckades och ungturkarna bildade en ny regering med Talaat Pascha som inrikesminister, Enver Pascha som krigsminister och Jemel Pascha som marinminister samt generalguvernör över regionen från Aleppo till Adnan – ett triumvirat som styrde det Osmanska riket med järnhand.⁵⁸ Ungturkarna hade skapat en säkerhetstjänst vilken hade som uppdrag att utföra "speciella" operationer som vanligtvis var politiska mord.⁵⁹ I steget mot att realisera skapandet av en homogen turkisk stat började Enver Pasa 1914 att omorganisera både säkerhetstjänsten och armén. Detaljerade planer förbereddes för elimineringen av Anatoliens kristna population. Eftersom att första världskriget ännu inte hade startat och en rädsla för att provocera fram utländska interventioner förekom, fanns tveksamheter hos ungturkarna till att agera. Den ungturkiska regeringen organiserade visserligen terrorkampanjer, räder och rån mot kristna innan första världskriget hade börjat, men dessa lät man säkerhetstjänsten utföra för att dölja alla direkta kopplingar till regeringen.⁶⁰

2.3 Inledandet av folkmordet 1915 på assyrier⁶¹, armenier och pontiska greker

Det Osmanska riket skulle komma att inträda i första världskriget som Tysklands allierade. Både det Osmanska riket och Ryssland organiserade förband som skulle föra ett gerillakrig bakom frontlinjerna. Ryssland rekryterade armeniska, kurdiska och assyriska frivilliga soldater som var

⁵⁵ Travis, "Native Christians Massacred": The Ottoman Genocide of the Assyrians during World War I, s 342.

⁵⁶ Akcam, A Shamefull Act, s 55 ff.

⁵⁷ Travis, "Native Christians Massacred": The Ottoman Genocide of the Assyrians during World War I, s 342.

⁵⁸ Bengtsson, Svärdets år, s 35.

⁵⁹ A a s 58.

⁶⁰ A a s 102 ff.

⁶¹ Assyrier/syrianer/kaldéer.

bosatta i det Osmanska riket. För övrigt deltog 100 000 ryska armenier i den ryska armén. Ryssland hade gett armenierna ett löfte att befria Armenien. Ungturkarna ville i sin tur att armenier i riket skulle organisera en revolt i Ryssland och övertala ryska armenierna att genomföra den. Revolten skulle sammanfalla med en planerad revolt av muslimer som bodde i de ryska provinserna och som hade rekryterats av den Osmanska armén. Förslaget till armenierna lämnades innan det Osmanska riket gick med i kriget. Armenierna i det Osmanska riket lovades en autonom stat i utbyte mot att de skulle utföra revolten. Armenierna vägrade dock och rådde ungturkarna att inte gå med i kriget – något som ungturkarna såg som ett illojalitet beteende. Under tiden som förslaget lämnades hade redan våldsamma och blodiga angrepp påbörjats mot armenierna i det Osmanska riket.⁶²

Tyskland övertalade det Osmanska riket till att inträda i första världskriget som Tysklands allierade eftersom att Tyskland behövde det Osmanska riket i sin kamp mot Ryssland. Den turkiska armén ansågs vara krigsoduglig och tyskarna kom därför att omorganisera den turkiska armén, vilken de även fick nyckelpositioner inom.⁶³ De kurdiska regementen Hamidije upplöstes inte när ungturkarna kom till makten utan fortsatte att existera men under ett annat namn. Hamidije placerades under den osmanska arméns kommando. Utöver den reguljära armén och Hamidije deltog kurdiska volontärer i den Osmanska armén. Samtidigt som första världskriget bröt ut utökades också säkerhetstjänsten. Till säkerhetstjänsten slöt sig kurdiska volontärer och brottslingar som hade släppts ut från fängelse för att kunna ansluta sig till organisationen. En av säkerhetstjänstens uppgift kom att bli att attackera kristna som deporterades under kriget (se nedan).⁶⁴

Många muntliga berättelser om folkmordet på de kristna i det Osmanska riket inleds med den generella mobiliseringen som påbörjades i riket i augusti 1914.⁶⁵ Mobiliseringen var dock inte det första steget i den smygande upptrappningen av ungturkarnas planer att göra sig av med sin kristna befolkning. Redan 1912 hade utrensningen av greker inletts vilken resulterade i att hundratusentals greker mördades eller drevs bort från sina hem. Utöver detta mördades 24 000 kristna i början av 1914 i Kars i Turkiet.⁶⁶ Mobiliseringen i det Osmanska riket innebar att det var obligatoriskt för män i vissa åldersgrupper att delta i det pågående kriget. Kristna soldater mellan 15 och 20 år samt mellan 45 och 60 år placerades i obehäpnade arbetsbataljoner för att bära utrustning och förråd. Soldaterna i dessa bataljoner användes som bärare i områden där det var svårt att ta sig fram med fordon. Utöver att bära utrustning och förråd var soldaterna tvungna att

⁶² Gaunt, *Massacres, Resistance, Protectors*, s 53 ff.

⁶³ Yonan, *Den glömda förintelsen av assyrierna i Turkiet*, s 111.

⁶⁴ A a s 58.

⁶⁵ A a s 54.

⁶⁶ Bengtsson, *Svärdets år*, s 37 f.

till exempel gräva diken och bygga väggar.⁶⁷ De soldater som överlevde detta hårda arbete avrättades regelmässigt därefter.⁶⁸

Det första steget i det militära agerandet mot armenierna började i februari 1915. Armeniska soldater framtogs sina vapen eller sköts ihjäl.⁶⁹ Enligt den turkiska folklivsforskaren Helga Anschütz gjorde inte den turkiska armén någon skillnad mellan armenier och assyrier⁷⁰ vilket innebar att de assyriska soldaterna råkade ut för samma öde som de armeniska soldaterna. I februari 1915 gav den osmanska regeringen order om att arbetsbataljonerna, som bestod av endast kristna soldater, skulle likvideras. I juli 1915 hade omkring 200 000 armeniska soldater mördats.⁷¹ Hur många assyriska soldater som mördades är det näst intill omöjligt att beräkna eftersom att dessa, som ovan nämnts, administrativt tillhörde den armeniska gruppen.⁷²

Den 24 april 1915 påbörjades mördandet av kristna intellektuella, såsom politiker, jurister och läkare.⁷³ Först därefter organiserades massdeportationer i östra Anatoliens provinser. Den tyska regeringen uppmanade också den Osmanska regeringen att utropa ett heligt krig⁷⁴ vilket den Osmanska regeringen kom att göra den 12 november 1914 då Sultan Mehmet V i sin roll som kalif gjorde ett uttalande där han förklarade ett heligt krig mot icke-muslimer och uppmanade muslimer, inom och utanför det Osmanska kriget, att delta i jihad mot Islams fiender. Särskilt Storbritannien, Frankrike och Ryssland ansågs vara islams fiender.⁷⁵ Tyskarna manade själva till jihad i sin krigspropaganda⁷⁶ och gav även den osmanska regeringen taktiskt tillåtelse att fortsätta sin hårda behandling av armenier.⁷⁷

Eftersom att de flesta män mellan 15 och 60 år hade undanröjts från de kristna samhällena i och med mobiliseringen, bestod deportationstågen till störst del av kvinnor, barn och män över 60 år. Det var även vanligt att männen mördades redan i sina hemstäder och byar i syfte att undanröjas innan deportationerna. De kristna deporterades till den syriska öknen. Deportationstågen attackerades ständigt; kvinnor och barn våldtogs eller kidnappades och många av de deporterade mördades. De deporterade gavs varken vatten, mat eller logi och dödspatruller

⁶⁷ Gaunt, *Massacres, Resistance, Protectors*, s 54 f.

⁶⁸ Bengtsson, *Svärdets år*, s 45.

⁶⁹ A a s 66 f.

⁷⁰ Jfr Bengtsson, *Svärdets år*, s 49.

⁷¹ *Armeniska Folkmordet 1915 – frågor och svar*, s 15.

⁷² Bengtsson, *Svärdets år*, s 49.

⁷³ *Armeniska Folkmordet 1915 – frågor och svar*, s 15 och Yonan, *Den glömda förintelsen av assyrierna i Turkiet*, s 266.

⁷⁴ Yonan, *Den glömda förintelsen av assyrierna i Turkiet*, s 119.

⁷⁵ A a s 62.

⁷⁶ A a s 125 f.

⁷⁷ Gaunt, *Massacres, Resistance, Protectors*, s 72.

användes för att göra deportationerna mer effektiva.⁷⁸ Den svenske militärattachén E. af Wirsén, verksam i Turkiet 1915-1920, skrev i sin minnesbok:

Den turkiska regeringen gick till väga med stor slughet. Transporterna var i regel endast muntligt och strängt hemliga; de synes ha inneburit åtminstone en viss frihet för myndigheterna att verkställa massakrerna. Sådana förekom också i en utsträckning som inte förekommit sedan medeltiden. De utvisade delades ofta i flera grupper, de vuxna männen för sig och kvinnorna och barnen för sig. Männen mördades massvis, de yngre kvinnorna överfördes till turkiska harem, och barnen fick svälta ihjäl därest de icke, vilket på några ställen skedde, bands fast i hundratal på flottor och dränktes i floden Euftrat. Det förekom också att man avhögg händerna på barnen, vilka senare lemlästade lämnades åt sitt öde i ökenområdena. Att de flesta av de deporterade tvingades att släpa sig nakna i solhettan hörde inte till de värsta grymheterna. Den förfärligaste tortyr förekom, och polisprefekten i Konstantinopel erkände själv en gång för den amerikanska ambassadören, att turkarna hade studerat den spanska inkquisitionens metoder och haft dem som förebild.⁷⁹

Utöver deportationerna begicks massakrer mot kristna i 178 små städer och byar i Diyarbekir provinsen och dens närmast grannregioner. Befolkningen i dessa byar och småstäder bestod av en blandning av armenier och assyrier.⁸⁰ Byarna i området Tur Abdin, som ligger i sydöstra delen av Turkiet, var enbart befolkat av assyrier.⁸¹ Massakrerna i Tur Abdin begicks främst av kurder. Soldater från den reguljära osmanska armén var närvarande eller deltog i massakrerna endast i de städer i Tur Abdin där kurderna mötte motstånd. Den största skillnaden mellan folkmordet på armenierna och folkmordet på assyrierna var att det i assyriernas fall till stor del inte förekom några deportationer utan massakrer som ägde rum i byar.⁸²

De största deportationerna och massakrerna mot de kristna upphörde i slutet av 1915, med det hade den största delen av de kristna i östra Anatolien upphört att existera. De kristnas egendom konfiskerades antingen av den Osmanska staten eller övertogs av den muslimska befolkningen. Förföljelsen av de kristna avtog inte efter 1915 utan fortsatte genom kriget men med mindre intensitet.⁸³ Det råder ingen tvekan om att den turkiska armén tillsammans med kurdiska stammar utförde folkmordet. Som ovan nämnts innehade tyska militärer

⁷⁸ Gaunt, *Massacres, Resistance, Protectors*, s 68 ff.

⁷⁹ Bengtsson, *Svärdets år*, s 43 f.

⁸⁰ Gaunt, *Massacres, Resistance, Protectors*, s 76.

⁸¹ Bengtsson, *Svärdets år*, s 49.

⁸² Gaunt, *Massacres, Resistance, Protectors*, s 188.

⁸³ A a s 79.

nyckelpositioner inom den turkiska armén och vad gäller tyskarna finns det de som anklagar Tyskland för att vara medskyldigt, om inte upphovsman, till den turkiska utrotningsstrategin.⁸⁴ Enligt forskare beräknas uppemot 250 000 pontiska greker, 750 000 000 assyrier och 1,5 miljoner armenier ha mördats.⁸⁵ Från 1914 till 1927 hade antalet kristna i Turkiet minskat med 94,9 %.⁸⁶

3 Folkmord enligt folkmordskonventionen

3.1 Skapandet av folkmordskonventionen

Innan begreppet folkmord myntades av Raphael Lemkin fanns det inget universellt ord för brottet folkmord. Genom att förena det grekiska ordet för folk ”genos” med det latinska ordet för mord ”cide”, skapa Lemkin det engelska ordet ”genocide” som betyder mördandet av ett folk.⁸⁷ Lemkin fick sitt intresse för brottet då han insåg behovet av att kriminalisera förintelser av etniska grupper som utfördes av regeringar.⁸⁸ När Lemkin påbörjade sin forskning fokuserade han huvudsakligen på folkmordet på de kristna i det Osmanska riket under första världskriget.⁸⁹ Redan som universitetsstuderande under 1920-talet engagerade han sig i försök att ställa ansvariga politiker inför rätta för folkmordet i det Osmanska riket. Även Hjalmar Branting talade om folkmord på ett möte som hade sammankallats i Sverige 1917 för att belysa armeniernas situation i det Osmanska riket.⁹⁰

Under första världskrigets slutskede hade de allierade talat om ”brott mot mänskligheten” och aviserat kommande rättegångar med anledning av folkmordet i det Osmanska riket.⁹¹ De flera hundra anklagade hölls i förvar i ett fångläger på Malta och väntade på kommande rättegångar, men endast en del av dem hann få sina straff innan de allierade beslutade att de anklagade skulle frigges helt. Anledningen till denna frigivning var att Turkiet var angeläget om att få sina krigsförbrytare utlämnade vilket de allierade gick med på för att etablera goda relationer med

⁸⁴ Yonan, Den glömda förintelsen av assyrierna i Turkiet, s 114.

⁸⁵ The Plight of Religious Pluralism Survive? by United States Congress, s 101 och Armeniska Folkmordet 1915 – frågor och svar, s 16. Assyrier hade inte någon status som millet och bodde för det mesta i byar varför forskning kring antalet döda assyrier är svårare än forskningen kring antalet döda armenier och varför felaktiga siffror, som exempelvis 250 000 döda assyrier, förekommer. Jmfr också Bengtsson, Svärdets år, s 49.

⁸⁶ Bengtsson, Svärdets år, s 92.

⁸⁷ Isaksson, The Holocaust and Genocide in History and Politics, s 66.

⁸⁸ A a s 85.

⁸⁹ A a s 66.

⁹⁰ Bring, Folkmordskonventionen 60 år: En historisk introduktion, s 1.

⁹¹ Bring, Folkmordskonventionen 60 år: En historisk introduktion, s 1.

den nya republiken Turkiets president, Kemal Atatürk.⁹² Denna strafflöshet hade upprört Lemkin.⁹³

Begreppet ”folkmord” användes för första gången av Lemkin i hans bok *Axis Rule in Occupied Europe* som publicerades 1944. Lemkin kom på sin definition av folkmord genom att visa på likheterna i strukturerna mellan folkmordet i det Osmanska riket och förintelsen i Nazityskland.⁹⁴ I sin bok definierar han folkmord som i grunden avsikten att ”förstöra eller delvis lamslå en mänsklig grupp”.⁹⁵ Lemkin sökte gehör för sin definition av folkmord och etablerandet av en folkmordskonvention.⁹⁶ Folkmordsfrågan blev dock en del av FN:s agenda först när den diskuterades av generalförsamlingen 1947. Den första frågan var om en folkmordskonvention var nödvändig; folkmord ingick i brottet ”brott mot mänskligheten” och huvudfrågan var om folkmord skulle separeras från brott mot mänskligheten. Efter en omröstning i generalförsamlingen beslutades att en folkmordskonvention skulle skapas och att folkmord sålunda skulle vara ett separat brott från brott mot mänskligheten. En fråga som uppstod därefter var hur man skulle skilja mellan de två brotten.⁹⁷ Ad hoc-kommittén som tillsattes för att förbereda ett utkast till folkmordskonventionen⁹⁸ kom fram till att skillnaden är att folkmord är ett brott som är möjligt att begå i fredstid vilket skiljde det från brott mot mänskligheten.⁹⁹

Den 9 december 1948 fastställdes med skapandet av folkmordskonventionen att folkmord är ett internationellt brott.¹⁰⁰ Konventionen trädde formellt i kraft den 12 januari 1951. Lemkins definition av folkmord har inspirerat folkmordskonventionen och hans verk *Axis Rule in Occupied Europe* har refererats till i Nürnberggrättegångarna, den internationella Rwandatribunalen (ICTR) och den Internationella krigsförbrytartribunalen för det forna Jugoslavien (ICTY).¹⁰¹

⁹² Gaunt, Förintelsen Turkiet helst vill glömma, Dagens Nyheter den 4 mars 2005.

⁹³ Bring, Folkmordskonventionen 60 år: En historisk introduktion, s 1.

⁹⁴ Isaksson, The Holocaust and Genocide in History and Politics, s 66.

⁹⁵ Smith, International Human Rights, s 202.

⁹⁶ Isaksson, The Holocaust and Genocide in History and Politics, s 91.

⁹⁷ A a s 135 ff.

⁹⁸ A a s 137.

⁹⁹ A a s 142 f.

¹⁰⁰ Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide.

¹⁰¹ A a s 91.

3.2 Definitionen av folkmord

Ordet folkmord har inom den internationella rätten en betydelse som inte nödvändigtvis är överensstämmande med allmänhetens uppfattning om brottet eftersom att folkmord även inkluderar handlingar som inte rör massmord.¹⁰² Artikel II i Folkmordskonventionen lyder:

I denna konvention förstås med folkmord envar av följande gärningar förövad i avsikt att helt eller delvis förinta en nationell, etnisk, rasmässigt bestämd eller religiös grupp såsom sådan nämligen,

- a) att döda medlemmar av gruppen;
- b) att tillfoga medlemmar av gruppen svår kroppslig eller själslig skada;
- c) att uppsåtligen påtvinga gruppen levnadsvillkor, som äro avsedda att medföra svår kroppslig eller själslig skada;
- d) att genomföra åtgärder, som äro avsedda att förhindra födelser inom gruppen;
- e) att med våld överföra barn från gruppen till annan grupp.

I artikel III i Folkmordskonventionen listas fem handlingar som är straffbara enligt konventionen:

- a) folkmord,
- b) stämpling till folkmord,
- c) omedelbar och offentlig uppmaning till folkmord,
- d) försök till folkmord,
- e) delaktighet i folkmord

Folkmordsbrottet kan delas upp i fyra beståndsdelar. För det första ska förövaren ha gjort sig skyldig till någon av handlingarna som uppställs i artikel II. För det andra ska en handling, för att falla under artikel II, ha företagits mot en eller flera individer på grund av att den eller de tillhör en av grupperna som uppställs i artikeln.¹⁰³ Individen som brottet har begåtts mot ska alltså inte ha valts ut på grund av sin individuella identitet utan på grund av att denne är medlem i en grupp som skyddas av folkmordskonventionen – därför är inte endast individen offret enligt folkmordskonventionen, utan hela gruppen som individen tillhör.¹⁰⁴ För det tredje ska förövaren ha haft uppsåt att helt eller delvis förinta en grupp som uppställs i artikel II, ett särskilt uppsåt

¹⁰² May, Genocide.- A Normative Account, s 4.

¹⁰³ Elements of Crimes, Assembly of States Parties, s 2.

¹⁰⁴ Rättegångskammaren i *Akayesu*, p 521.

som kallas för ”mens rea”. Till sist ska handlingen som uppställs i artikel II ha ägt rum i sammanhanget av ett uppenbart mönster av liknande gärningar riktade mot den utvalda gruppen eller ha var en handling som kunde medföra en sådan förintelse.¹⁰⁵ De materiella elementen för folkmord som uppräknas i artikel II (a)-(b) kallas för ”actus reus”. Det särskilda uppsåtet för folkmord, kallat ”means rea”, är det subjektiva element som krävs för brottet.¹⁰⁶

3.2.1 Actus reus

Att döda medlemmar av gruppen enligt artikel II(a)

Termen dödat är utbytbar mot termen orsakat död.¹⁰⁷ I den engelska versionen av folkmordskonventionen används termen ”killing”, vilket Rwandatribunalen i Akayesu-målet ansåg vara en alltför generell term då den inkluderar både avsiktligt och oavsiktligt dödande. I den franska versionen används termen ”meurtre” vilken Rwandatribunalen menade vara en mer precis term eftersom att ”meurtre” i den franska straffrätten endast inkluderar avsiktligt dödande. Mot bakgrund av de generella straffrättsprinciperna fann Rwandatribunalen i Akayesu-målet att den termen som är mest fördelaktig för den anklagade borde användas. Rwandatribunalen Akayesu-målet tolkade därför ”döda” som avsiktligt dödande.¹⁰⁸

Att tillfoga medlemmar av gruppen svår kroppslig eller själslig skada enligt artikel II(b)

Handlingen inkluderar exempelvis tortyr, våldtäkt, sexuellt våld, omänsklig eller förnedrande behandling¹⁰⁹ och deportation.¹¹⁰ I Krstic-målet uttalade Jugoslavientribunalen att ”svår kroppslig eller själslig skada” även kan vara en avsiktlig underlåtenhet att agera. Hur svårt lidandet ska ha varit måste bedömas utifrån de särskilda omständigheterna i fallet. Svår skada behöver inte orsaka permanent eller obotlig skada men det måste involvera en skada som sträcker sig utöver temporär olycklighet, förlägenhet eller förödmjukelse. Det måste vara en skada som resulterar i en allvarlig eller långsiktig nackdel för en persons förmåga att leva ett normalt och konstruktivt liv.¹¹¹

¹⁰⁵ Elements of Crimes, Assembly of States Parties, s 2.

¹⁰⁶ Jfr Rättegångskammaren i *Akayesu*, p 533.

¹⁰⁷ Elements of Crimes, Assembly of States Parties, s 2.

¹⁰⁸ Rättegångskammaren i *Akayesu*, p 500-501.

¹⁰⁹ Elements of Crimes, Assembly of States Parties, s 2.

¹¹⁰ Rättegångskammaren i *Krstic*, p 513.

¹¹¹ Rättegångskammaren i *Krstic*, p 513.

Att uppsåtligen påtvinga gruppen levnadsvillkor, som äro avsedda att medföra svår kroppslig eller själslig skada enligt artikel II(c)

Livsförhållandena ska ha varit beräknande att framkalla fysisk förintelse av hela eller en del av gruppen.¹¹² Termen livsförhållande inkluderar exempelvis avsiktligt berövande av resurser oumbärliga för överlevnad såsom mat, medicinsk hjälp eller systematisk deportation från hem. Enligt Rwandatribunalen i Akayesu-målet ska detta uttryck tolkas som förintelsemetoder med vilka förövaren inte omedelbart dödar medlemmar i den utvalda gruppen utan med vilka denne eftersträvar deras slutliga fysisk förintelse.¹¹³

Att genomföra åtgärder, som äro avsedda att förhindra födelser inom gruppen enligt artikel II(d)

Enligt Rwandatribunalen i Akayesu-målet ska detta uttryck tolkas som könsstympning, sterilisering, påtvingat preventivmedel, separation av de olika könen och förbud av giftermål. Även en våldtäkt är en åtgärd ämnad att förhindra födslar inom en grupp om den våldtagna personen efteråt vägrar att föröka sig. I patriarkala samhällen, var grupp tillhörigheten bestäms av faderns identitet, är ytterligare ett exempel att en man tillhörande en annan grupp under en våldtäkt befrukta en kvinna med avsikten att få henne att föda ett barn som konsekvent inte kommer att tillhöra hennes grupp.¹¹⁴ Åtgärder som är ämnade att förhindra födslar inom en grupp behöver inte vara fysiska utan kan även vara mentala, som till exempel hot eller trauman som föranleder en person att inte föröka sig.¹¹⁵

Att med våld överföra barn från gruppen till annan grupp enligt artikel II(e)

För att göra sig skyldig till denna handling behöver inte förövaren ha använt sig av fysiskt våld, utan denne kan ha använt sig av exempelvis hot om våld, frihetsberövande, psykiskt förtryck eller endast utnyttjat situation personen befinner sig i. Överföringen ska ha varit från den utvalda gruppen till en annan grupp. Förövaren ska även ha vetat eller borde ha vetat att personen eller personerna som överfördes var under 18 år.¹¹⁶

¹¹² Elements of Crimes, Assembly of States Parties, s 2.

¹¹³ Rättegångskammaren i *Akayesu*, p 505.

¹¹⁴ Rättegångskammaren i *Akayesu*, p 507.

¹¹⁵ Rättegångskammaren i *Akayesu*, p 508.

¹¹⁶ Elements of Crimes, Assembly of States Parties, s 4.

3.2.2 Mens rea

För att en handling ska omfattas av artikel II i folkmordskonventionen ska förövaren ha haft ett särskilt uppsåt, kallat ”mens rea”.¹¹⁷ Det särskilda uppsåtet definieras i artikel II som avsikten att helt eller delvis förinta en grupp som uppställs i artikeln. Förövaren ska ha vetat eller borde ha vetat att handlingen som denne företog skulle förinta hela eller en del av gruppen.¹¹⁸ Det särskilda uppsåtet måste involvera en typ av kollektivt uppsåt på så sätt att förövaren har sitt sinnestillstånd förbundet till ett sorts ”vi”-perspektiv. I detta sammanhang förstås det kollektiva uppsåtet bättre som ett delat uppsåt än ett kollektivt fullt utvecklade uppsåt.¹¹⁹ Vad som krävs för att det särskilda uppsåtet ska anses föreligga avgörs från fall till fall. För att kunna sluta sig till att det särskilda uppsåtet till folkmord har förelagat, tittar domstolen på vilken vetskap förövaren hade om omständigheterna i det aktuella fallet.¹²⁰ Enligt Rwandatribunalen i Akayesu-målet kan domstolen sluta sig till ett särskilt uppsåt till folkmord utifrån faktorer som till exempel den grad av grymheter som har begåtts och att förövaren avsiktligt och systematiskt har riktat in sig på sina offer på grund av deras medlemskap i en särskild grupp, medan denne exkluderar medlemmar i andra grupper.¹²¹ Jugoslavientribunalen har uttalat att det särskilda uppsåtet ”mens rea” kan härledas från ett antal omständigheterna som exempelvis den generella politiska doktrinen som gav upphov till de handlingar som möjligen faller inom definitionen av folkmord eller upprepningen av destruktiva och diskriminerande handlingarna, eller en kombination av de båda.¹²²

¹¹⁷ Rättegångskammaren i *Akayesu*, p 122.

¹¹⁸ Rättegångskammaren i *Akayesu*, p 520.

¹¹⁹ May, *Genocide - A Normative Account*, s 128.

¹²⁰ *Elements of Crimes*, Assembly of States Parties, s 4.

¹²¹ Rättegångskammaren i *Akayesu*, p 523.

¹²² Rättegångskammaren i *Akayesu*, p 524.

4 Folkmordskonventionen tillämplighet på folkmordet 1915 på assyrier¹²³, armenier och pontiska greker

4.1 Kriminaliserades folkmord först med folkmordskonventionen?

Redan innan folkmordskonventionen skapades den 9 december 1948 var folkmord erkänt som ett internationellt brott.¹²⁴ Texten i bland annat folkmordskonventionen visar att Lemkin och folkmordskonventionens övriga författare förstod och använde ordet folkmord för att beskriva handlingar begångna före konventionens tillkomst. Artikel I i folkmordskonventionen stadgar att ”de föredragsslutande parterna *bekräftat* [min kursivering], att folkmord, vare sig det förövas i fredstid eller i krigstid, är ett brott enligt folkrätten”. Att folkmordskonventionens författare valde ordet *bekräftat* istället för, till exempel, ordet *förklarar* är något som enligt min mening visar att folkmord var ett redan existerande brott när folkmordskonventionen skapades. Ad hoc-kommittén som tillsattes för att förbereda ett utkast till folkmordskonventionen skriver i folkmordskonventionens ”travaux préparatoires” att konventionen:

will organize a practical system for the punishment of the crime of genocide which will be implemented by the States that have ratified the convention. It will not be the first time that a convention has been concluded on a matter on which rules of common law already exist. Common law retains its full force for the States which have not signed the convention, but the States parties to the convention define and develop the rules of common law in order to secure certain practical results. The committee will not doubt to consider it expedient to insert a clause, either in the preamble or the body of the convention, implying that genocide is already a crime under general international law.¹²⁵

Ad hoc-kommittén var således högst medveten om att folkmordskonventionen reglerar ett internationellt brott som det redan fanns regler för inom den internationella sedvanerätten. Dagens system för att straffa förövare existerade dock inte innan folkmordskonventionen skapades och som ad hoc-kommittén skriver är ett av folkmordskonventionens ändamål att organisera ett praktiskt straffsystem för folkmord, något som konventionen har lyckats med.

¹²³ Assyrier/syrianer/kaldéer.

¹²⁴ Sarkin, *Colonial Genocide and Reparations Claims in the 21st Century*, s 110.

¹²⁵ Abtahi, Webb, *The Genocide Convention – The Travaux Préparatoires*, s 664.

Viktigt att notera är att ad hoc-kommittén vidare klargör i ”travaux préparatoires” att ett av konventionens ändamål också är att ålägga de undertecknande staterna en skyldighet att straffa folkmordsbrott. Innan folkmordskonventionen tillkom var bestraffningen av förövare frivillig för stater.¹²⁶

Det framgår inte endast utav folkmordskonventionens ”travaux préparatoires” att brottet folkmord existerade och var straffbart enligt den internationella sedvanerätten innan folkmordskonventionen skapades. Den internationella domstolen uttalade i sin Advisory Opinion 1951 att “the principles underlying the Convention are recognised by civilised nations as binding on States even without any conventional obligation”.¹²⁷

Av Sèvres-avtalet som undertecknades den 10 augusti 1920 mellan Turkiet och segrarmakterna framgår att de allierade hade planer på att lagföra förövarna till folkmordet (se ovan avsnitt 3.1) och således att folkmordet 1915 i det Osmanska riket var straffbart då det ägde rum. Artikel 230 i Sèvres-avtalet lyder:

The Turkish Government undertakes to hand over to the Allied Powers the persons whose surrender may be required by the latter as being responsible for the massacres committed during the continuance of the state of war on territory which formed part of the Turkish Empire on August 1, 1914.

The Allied Powers reserve to themselves the right to designate the tribunal which shall try the persons so accused, and the Turkish Government undertakes to recognise such tribunal.¹²⁸

Artikeln slår fast de allierades rätt att bestraffa förövarna till folkmordet. Vidare stadgar artikel 144 i samma avtal att den turkiska staten har en skyldighet att lämna tillbaka all den konfiskerade egendom som tillhör folkmordets offer:

The Turkish Government recognises the injustice of the law of 1915 relating to Abandoned Properties (*Emval-i-Metroukeh*), and of the supplementary provisions thereof, and declares them to be null and void, in the past as in the future.

The Turkish Government solemnly undertakes to facilitate to the greatest possible extent the return to their homes and re-establishment in their businesses of the Turkish subjects of non-Turkish race who have been forcibly driven from their homes by fear of massacre or any other form of pressure since January 1, 1914. It recognises

¹²⁶ A a s 664.

¹²⁷ Internationella domstolens Advisory Opinion från 28 maj 1951.

¹²⁸ Artikel 230 i Sèvres-avtalet.

that any immovable or movable property of the said Turkish subjects or of the communities to which they belong, which can be recovered, must be restored to them as soon as possible, in whatever hands it may be found. Such property shall be restored free of all charges or servitudes with which it may have been burdened and without compensation of any kind to the present owners or occupiers, subject to any action which they may be able to bring against the persons from whom they derived title.¹²⁹

I ljuset av ovan finns det ingen tvekan om att folkmordet som utfördes i det Osmanska riket 1915 var ett internationellt brott då det ägde rum och att en del av folkmordskonventionen är en bekräftelse på den sedvanerätt som existerade då folkmordet ägde rum. Systemet för att straffa förövare och skyldigheten att bestraffa och förebygga folkmord tillkom dock sannolikt genom folkmordskonventionen. Innan folkmordskonventionen skapades brottsrubricerades folkmord som brott mot mänskligheten,¹³⁰ vilket är ett inarbetat begrepp som förekommit sedan 1915 och som inkluderar folkmord i anslutning till krig.¹³¹ Att folkmord inte hade separerats från brott mot mänskligheten innan 1948, och således var ett internationellt brott endast om det ägde rum under krigstid, påverkar inte vår bedömning eftersom att folkmordet 1915 ägde rum under ett krig.

4.2 Kan folkmordskonventionen tillämpas på folkmordet?

Med tanke på att folkmordskonventionen trädde i kraft den 12 januari 1951¹³² och folkmordet på de olika kristna grupperna i det Osmanska riket ägde rum tidigare, är frågan om folkmordskonventionen kan tillämpas retroaktivt på folkmordet. Ett argument mot en retroaktiv tillämpning av folkmordskonventionen skulle kunna vara den straffrättsliga legalitetsprincipen *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege praevia*, det vill säga principen om förbudet mot retroaktiv tillämpning av straffrättsliga bestämmelser. Enligt min mening är ovan nämnd princip inget hinder mot en retroaktiv tillämpning av folkmordskonventionen. Den internationella rätten skapas inte endast av traktat mellan stater utan formas även av internationell sedvanerätt. Den internationella sedvanerätten är bindande för alla stater oavsett om staterna har undertecknat traktat som stadgar de aktuella reglerna.¹³³ Mot bakgrund av att folkmord var ett internationellt brott enligt den internationella sedvanerätten redan 1915, dock under namnet brott mot

¹²⁹ Artikel 144 i Sèvres-avtalet.

¹³⁰ Sarkin, *Colonial Genocide and Reparations Claims in the 21st Century*, s 110.

¹³¹ Bring, *Folkmordskonventionen 60 år: En historisk introduktion*, s 3.

¹³² A a s 9.

¹³³ Diakonia, *Vad är internationell rätt/folkrätt?*

mänskligheten (se ovan avsnitt 4.1), kan det inte anses vara ett brott mot principen *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege praevia* om folkmordskonventionen tillämpas på folkmordet 1915 i det Osmanska riket.¹³⁴ I exempelvis artikel 15 i den Internationella konventionen om medborgliga och politiska rättigheter och artikel 49 i den Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna finner vi principen *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege praevia*. I samma artiklar som principen fastslås görs en reservation för ”lagföring och bestraffning av den som gjort sig skyldig till en handling eller underlåtenhet som vid den tidpunkt den begicks var brottslig enligt de allmänna principer som erkänns av alla nationer”. Enligt min mening bör således principen *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege praevia* enligt internationell rätt inte vara ett hinder för att tillämpa folkmordskonventionen retroaktivt då folkmord var straffbart enligt den internationella sedvanerätten som rådde den tiden.

Frågan om folkmordskonventionen kan tillämpas retroaktivt på folkmordet 1915 i det Osmanska riket har aldrig prövats av den internationella domstolen. Frågan har emellertid prövats av ett oberoende rättsligt råd på uppdrag av International Center for Transitional Justice.¹³⁵ Rådet kom i sin bedömning fram till att händelserna som utspelade sig i det Osmanska riket var ett folkmord men att folkmordskonventionen inte är tillämplig på dessa händelser eftersom att folkmordet ägde rum innan folkmordskonventionen trädde ikraft.¹³⁶ Rådet skriver i sin promemoria:

International law generally prohibits the retroactive application of treaties unless a different intention appears from the treaty or is otherwise established. The Genocide Convention contains no provision mandating its retroactive application. To the contrary, the text of the Convention strongly suggests that it was intended to impose prospective obligations only on the States party to it. Therefore, no legal, financial or territorial claim arising out of the Events could successfully be made against any individual or state under the Convention.¹³⁷

Rådet grundar sin talan på artikel 28 i Wienkonventionen om traktaträtten.

Jag finner rådets argumentation i promemorian vara både motsägelsefull och bristfällig. Eftersom att det inte framgår av texten i folkmordskonvention om konventionen kan tillämpas retroaktivt går rådet över till, i enlighet med artikel 28 i Wienkonventionen om traktaträtten, att

¹³⁴ Jfr AvM. Cherif Bassiouni, *Crimes Against Humanity in International Criminal Law*, s 164.

¹³⁵ Memorandum på uppdrag av ICTJ rörande frågan om folkmordskonventionen kan tillämpas på händelser som utspelade sig i början av 1900-talet, inledningen.

¹³⁶ Jfr Memorandum på uppdrag av ICTJ rörande frågan om folkmordskonventionen kan tillämpas på händelser som utspelade sig i början av 1900-talet, s 4.

¹³⁷ Memorandum på uppdrag av ICTJ rörande frågan om folkmordskonventionen kan tillämpas på händelser som utspelade sig i början av 1900-talet, s 4.

undersöka om ”en annan avsikt framgår av traktaten eller har fastställts på annat sätt”.¹³⁸ Rådet menar att artiklarna i konventionen som förelägger skyldigheter för de föredragsslutande parterna nästan universellt förpliktigar staterna att agera i framtiden. Som exempel ges att de föredragsslutande parterna enligt konventionstexten ”förplikta sig”¹³⁹ att förebygga och bestraffa folkmord.¹⁴⁰ Visserligen förpliktigas de undertecknande staterna att agera på folkmord som äger rum i framtiden men ingenstans framgår det att de förpliktigar sig att agera *endast* på händelser som äger rum i framtiden. Vidare tillämpar rådet Wienkonventionen om traktaträtten – en konvention som trädde i kraft 1980 och som inte har någon artikel som stadgar att konventionen kan tillämpas retroaktivt – på händelser som utspelade sig innan långt tidigare än 1980 samtidigt som rådet sluter sig till att folkmordskonventionen inte kan tillämpas retroaktivt eftersom att “international law generally prohibits the retroactive application of treaties unless a different intention appears from the treaty or is otherwise established”. Rådet grundar sitt självmotsägande agerande på att de flesta bestämmelserna i Wienkonventionen om traktaträtten var en del av den internationella sedvanerätt när konventionen skapades och att den Internationella domstolen har framhållit att vissa bestämmelser i Wienkonventionen om traktaträtten utgör internationell sedvanerätt.¹⁴¹ Men även bestämmelserna i folkmordskonventionen utgör internationell sedvanerätt, vilket de även gjorde när folkmordet 1915 i det Osmanska riket ägde rum. Vidare har den Internationella domstolen även vad gäller folkmordskonventionen uttalat att principerna som ligger till grund för konventionen är en del av den internationella sedvanerätten (se ovan). Även FN:s kommission för mänskliga rättigheter uttalade 1969: “it is therefore taken for granted that as a codification of existing international law the Convention on the prevention and Punishment of the Crime of Genocide did neither extend nor restrain the notion genocide, but that it only defined it more precisely.”¹⁴² Så varför finner rådet att folkmordskonventionen inte kan tillämpas retroaktivt medan de anser att Wienkonventionen om traktaträtten kan göra det? Vad som bidrar till att rådets argumentation ter sig ännu mer bristfällig och motsägelsefull är att artikel 4 i Wienkonventionen om traktaträtten fastställer att konventionen inte ska tillämpas retroaktivt, vilket ingen artikel i folkmordskonventionen gör.

Frågan om folkmordskonventionen kan tillämpas retroaktivt på folkmordet 1915 kvarstår att besvaras. Som ovan nämnt bör inte principen *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege praevia* enligt

¹³⁸ Memorandum på uppdrag av ICTJ rörande frågan om folkmordskonventionen kan tillämpas på händelser som utspelade sig i början av 1900-talet, s 6.

¹³⁹ Artikel 1 i folkmordskonventionen.

¹⁴⁰ Memorandum på uppdrag av ICTJ rörande frågan om folkmordskonventionen kan tillämpas på händelser som utspelade sig i början av 1900-talet, s 7.

¹⁴¹ Memorandum på uppdrag av ICTJ rörande frågan om folkmordskonventionen kan tillämpas på händelser som utspelade sig i början av 1900-talet, s 5f.

¹⁴² Sarkin, *Colonial Genocide and Reparations Claims in the 21st Century*, s 111 f.

min mening vara ett hinder för att Folkmordskonventionen tillämpas retroaktivt. Emellertid stämmer vad rådet skriver i sin promemoria att “international law generally prohibits the retroactive application of treaties unless a different intention appears from the treaty or is otherwise established”.¹⁴³ Det framgår inte av texten i folkmordskonventionen om konventionen kan tillämpas retroaktivt vilket medför att folkmordskonventionen inte kan tillämpas retroaktivt. Man kan dock ställa sig fråga varför folkmordskonventionens författare inte lade till en artikel som fastställde att konventionens inte ska tillämpas retroaktivt, som exempelvis artikel 4 i Wienkonventionen om traktaträtten, om det var vad de avsåg.

Att folkmordskonventionen inte kan tillämpas retroaktivt innebär dock inte att folkmordet 1915 i det Osmanska riket idag inte är straffbart. Som ovan nämnt var och är folkmord straffbart enligt den internationella sedvanerätten (se ovan avsnitt 4.1) varför den sedvanerättsliga regleringen av folkmord idag kan tillämpas för att bestraffa förövarna till folkmordet i det Osmanska riket. Att en tillämpning av sedvanerättslig reglering som är materiellt identisk med konventionstexter sker är inte ovanligt.¹⁴⁴ I själva verket kan till exempel inte Wienkonventionen om traktaträtten tillämpas retroaktivt – något som rådet tycks tro – men det hindrar inte att den sedvanerättslig reglering som är materiellt identisk med bestämmelserna i Wienkonventionen om traktaträtten tillämpas. Visserligen tillkom systemet för att bestraffa förövare till folkmord och skyldigheten att göra detta först med folkmordskonventionen (se ovan avsnitt 4.1), men detta påverkar inte det faktum att folkmordet 1915 i det Osmanska riket idag fortfarande är en straffbar handling.

5 Rättsliga effekter av att folkmordet 1915 på assyrier¹⁴⁵, armenier och pontiska greker är ett jus cogens brott

5.1 Kort om jus cogens

Inom den internationella rätten finns det normer som erhåller en ”jus cogens”-status, kallade ”jus-cogens”-normer. ”Jus-cogens”-normer har den högsta status bland övriga normer och

¹⁴³ Memorandum på uppdrag av ICTJ rörande frågan om folkmordskonventionen kan tillämpas på händelser som utspelade sig i början av 1900-talet, s 4.

¹⁴⁴ Jfr *Nicaragua v. United States*, dom den 27 juni 1986, i vilken fastställs att omständigheten att konventionstext föreskriver en regel identisk med en internationellt sedvanerättslig regel inte utgör hinder för en tillämpning av den internationella sedvanerättsliga regeln.

¹⁴⁵ Assyrier/syrianer/kaldéer.

principer.¹⁴⁶ Jus cogens betyder ”den tvingande lagen” och i artikel 53 i Wienkonventionen om traktaträtten beskrivs jus cogens som en tvingande allmän folkrättsnorm, ”vilken av det internationella statssamfundet som helhet är godtagen och erkänd som en norm från vilken ingen avvikelse är tillåten och vilken kan ändras endast genom en senare allmän folkrättsnorm av samma karaktär”.

Det finns en oenighet bland forskare kring jus cogens, som exempelvis vad som utgör en ”jus cogens”-norm och hur man ska bestämma dens prioritet över andra konkurrerande eller motstridiga normer och principer.¹⁴⁷ Det finns även olika åsikter kring om jus cogens och den internationella sedvanerätt är samma sak eller inte. Vissa forskare ifrågasätter om inte jus cogens helt enkelt är ett sätt att beskriva vissa ”generella principer” som av olika anledningar står över andra ”generella principer”.¹⁴⁸

För att avgöra om ett brott är jus cogens tar man hänsyn till ett antal faktorer såsom *opinio juris*, vad som står i internationella fördrag om det aktuella brottet, antalet stater som har ratificerat fördrag relaterade till det aktuella brottet och internationella utredningar samt åtal av förövare till det aktuella brottet. Vad som ytterligare kan beaktas är generella rättsprinciper och skrifter av de mest framstående författarna inom området.

Inom den rättsliga doktrinen fastställs att de internationella brotten folkmord, aggression, brott mot mänskligheten, krigsbrott, sjöröveri, slaveri och slavrelaterade utövning och tortyr utgör ”jus cogens”-brott.¹⁴⁹ Detta innebär att folkmordet 1915 i det Osmanska riket är ett ”jus cogens”-brott.

5.2 Obligatio erga omnes eller en rätt för stater att agera?

Viktiga konsekvenser som följer av att folkmord utgör ett ”jus cogens”-brott är att brottet inte blir föremål för preskription och att det ger upphov till universell jurisdiktion.¹⁵⁰ I artikel 1 i Convention on the Non-Applicability of Statutory Limitations to War Crimes and Crimes Against Humanity fastställs att inga preskriptionsbestämmelser ska tillämpas på folkmord, oavsett när det begicks och oavsett om det var straffbelagt enligt nationell rätt.

¹⁴⁶ Bassiouni, *International Crimes: Jus Cogens and Obligatio Erga Omnes*, s 64.

¹⁴⁷ A a s 67.

¹⁴⁸ Bassiouni, *Crimes Against Humanity in International Criminal Law*, s 210.

¹⁴⁹ Bassiouni, *International Crimes: Jus Cogens and Obligatio Erga Omnes*, s 68 ff.

¹⁵⁰ A a s 65 f.

En fråga som har lämnats obesvarad inom den internationella rätten är om alla stater har en skyldighet att agera vid ”jus cogens”-brott eller om de endast ges en rätt att agera.¹⁵¹ Skyldigheten som skulle föreligga för alla stater att agera benämns inom den internationella rätten som *obligatio erga omnes*¹⁵² och betyder skyldigheter ”i förhållande till alla”.¹⁵³ Ursprunget till *erga omnes* finner vi i den Internationella domstolens Advisory Opinion från den 28 maj 1951 där domstolen uttalar: “the principles underlying the Convention are recognised by civilised nations as binding on States even without any conventional obligation”. Den internationella domstolen benämner inte dessa skyldigheter som *erga omnes* i sin Advisory Opinion men kom att göra det i ”Barcelona Traction”-målet. I ”Barcelona Traction”-målet uttalade den Internationella domstolen att:

an essential distinction should be drawn between the obligations of a State towards the international community as a whole, and those arising vis-à-vis another State in the field of diplomatic protection. By their very nature the former are the concern of all States. In view of the importance of the rights involved, all States can be held to have a legal interest in their protection; they are obligations *erga omnes*.¹⁵⁴

Trots att ”Barcelona Traction”-målet rörde en civilrättslig fråga är det intressant då den Internationella domstolen för första gången beskrev vad *erga omnes* är: ”obligations of a State towards the international community as a whole”. Domstolen klargjorde dock varken i det aktuella målet eller i något senare mål vad ”obligations of a State towards the international community as a whole” innebär.¹⁵⁵ Följaktligen är det oklart om ett ”jus cogens”-brott skapar en rätt eller en skyldighet för stater att agera vid överträdelse av ”jus cogens”-normer.¹⁵⁶

Mot bakgrund av den dignitet som ”jus cogens”-normer har anser jag det vara högst logiskt att det ska föreligga en skyldighet för stater att agera vid överträdelse av ”jus cogens”-normer¹⁵⁷ och inte endast en rätt för stater att agera då de finner det vara lämpligt. Oavsett om överträdelse av ”jus cogens”-normer medför en skyldighet eller en rätt för stater att agera kan man dock sluta sig till att stater har rätt att bestraffa Turkiet för folkmordet 1915 i det Osmanska riket. Att folkmord är ett ”jus cogens”-brott innebär dessutom att stater har rätt att bestraffa Turkiet oavsett om

¹⁵¹ A a s 65.

¹⁵² A a s 63.

¹⁵³ A a s 72.

¹⁵⁴ Bassiouni, *International Crimes: Jus Cogens and Obligatio Erga Omnes*, s 72.

¹⁵⁵ A a s 73.

¹⁵⁶ A a s 74.

¹⁵⁷ Jfr Bassiouni, *International Crimes: Jus Cogens and Obligatio Erga Omnes*, s 72.

folkmordet var brottsligt eller inte enligt den internationella rätten då det ägde rum, detta då inga preskriptionsbestämmelser ska tillämpas på folkmord.

6 Statssuccessionens påverkan på de rättsliga konsekvenserna av folkmordet 1915 på assyrier¹⁵⁸, armenier och pontiska greker

6.1 Kort om statssuccession

Statssuccession definieras inom den internationella rätten som ”the replacement of one State by another in the responsibility for the international relations of territory”.¹⁵⁹ Orsaken till statssuccession kan vara flera, exempelvis kan det bero på att en stat upplöses och slutar existera på grund av att den uppdelas i mindre stater, att en eller flera nya stater skapas efter att ha separerats från en stat, eller att två eller fler stater försvinner som resultat av att de förenas till en ny stat.¹⁶⁰ Det finns ingen generell regel om statssuccession.¹⁶¹ De enda konventionerna som finns inom området är Wienkonventionerna av år 1978 och 1983 vilka avser endast traktat, stategendom, statsarkiv och statsskulder.¹⁶² För övrigt är statssuccessionens rättskällor närmast sedvanerätten och möjligen en del allmänna rättsprinciper.¹⁶³ Forskningsområdet kring statssuccession är omfattande och komplicerat och dessutom det mest kontroversiella området inom den internationell rätt. Den praxis som finns inom området statssuccession är till stor del grundad på politiska möjligheter snarare än en strikt observation av juridiska koncept, något som har bidragit till en motstridig praxis.¹⁶⁴

¹⁵⁸ Assyrier/syrianer/kaldéer.

¹⁵⁹ Artikel 2(1)(a) i Vienna Convention on Succession of States in respect of State Properties, Archives and Debts och artikel 2(1)(a) Vienna Convention on Succession of States in respect of Treaties.

¹⁶⁰ Bedjaoui, *International Law: Achievements and Prospects*, s 385.

¹⁶¹ Dumberry, *State Succession to International Responsibility*, s 4.

¹⁶² Vienna Convention on Succession of States in respect of State Properties, Archives and Debts och Vienna Convention on Succession of States in respect of Treaties.

¹⁶³ Castrén, *Om folkrättslig succession med hänsyn särskilt till utvecklingen under senaste tid*, s 209.

¹⁶⁴ Dumberry, *State Succession to International Responsibility*, s 3.

6.2 Har de rättsliga konsekvenserna av folkmordet överförts till Turkiet?

Det Osmanska riket kollapsade efter att de allierade ockuperade riket i slutet av första världskriget 1918. Efter ockupationen flydde Talaat Pascha, Enver Pascha och Jemal Pascha från Turkiet till Tyskland där de även fick asyl. Senare samma år fick triumviratet inkallelseorder till militärdomstolen som inrättades enligt Sèvres-avtalet och som kom att döma dem till döden i deras frånvaro, skyldiga för folkmord. Även övriga ledare inom det ungturkiska partiet flydde till Tyskland.¹⁶⁵ Det Osmanska rikets upplösning resulterade i uppkomsten av nya stater och en av dessa är det nuvarande Turkiet, som även anses vara det Osmanska rikets efterträdare.¹⁶⁶ Den nya republiken Turkiet skapades 1923 under ledning av landets första president, Mustafa Kemal Atatürk. Till en början tog Atatürk avstånd från folkmordet på de kristna och erkände att ungturkarna hade begått ett folkmord. I bland annat ett tal 1920 inför det turkiska parlamentet erkände Atatürk att ungturkarna hade begått ett folkmord. Atatürk kom dock senare att förneka folkmordet och även den nya regeringen tog 1923 tillbaka militärdomstolens dom i vilken Talaat Pascha, Enver Pascha och Jemal Pascha hade dömts till döden för folkmord.¹⁶⁷

Enligt Dumberry är det viktigt att skilja mellan frågan om en efterträdande stat kan bli *ansvarig* för en internationellt felaktig handling begången av föregångarstaten och frågan om *skyldigheterna* som uppstår av en internationellt felaktig handling kan överföras från föregångarstaten till den efterträdande staten; två separata grundläggande frågor som inom doktrinen felaktigt har behandlats som en och samma fråga.¹⁶⁸ Principiellt kan en efterträdande stat inte göras ansvarigt för en föregångarstats handling¹⁶⁹ och frågan i denna framställning är således om *de rättsliga konsekvenserna, det vill säga skyldigheterna, av folkmordet kan överföras från det Osmanska riket till den Turkiska staten*. För att underlätta läsningen i denna framställning kommer jag dock att använda mig av begreppet *succession av internationellt ansvar* då jag talar om överförande av skyldigheter.

Frågan om internationellt ansvar vid statssuccession har inte berörts i någon större uträkning inom doktrinen. I de fall frågan berörs är författarna ytterst sparsamma i sin text och åsikten hos de flesta av dem är att den efterträdande staten inte är bunden av föregångarstatens handling. De flesta författarna stödjer sålunda teorin om icke-succession av internationellt ansvar. Vad som är intressant dock är att endast en minoritet av de författare som har studerat den aktuella frågan mer utförligt stödjer teorin om icke-succession. Det verkar som att sannolikheten att en författare avfärdar en strikt regel om icke-succession av internationellt ansvar ökar ju mer tid författaren

¹⁶⁵ Bengtsson, Svärdets år, s 99 ff.

¹⁶⁶ Manufacturing in the Ottoman Empire and Turkey, 1500-1950, s 178.

¹⁶⁷ Bengtsson, Svärdets år, s 129 f.

¹⁶⁸ A a s 6.

¹⁶⁹ A a s 6.

tillägnar den aktuella frågan.¹⁷⁰ Det centrala argumentet för teorin om icke-succession av internationellt ansvar – även ansett som det enda relevanta – är att en stat generellt inte ansvarar för en annan stats handling. Man menar således att ansvaret för en internationellt felaktig handling bör utsläckas samtidigt som den ansvariga staten slutar att existera. Visserligen stämmer det att en stat generellt inte kan göras ansvarig för en annan stats handling, men detta argument har ingen betydelse enligt Dumberry eftersom frågan är om *skyldigheter* som härrör från en internationellt felaktig handling kan överföras och inte om *ansvaret* kan överföras.¹⁷¹ Sålunda är det mest centrala argumentet för teorin om icke-succession inget som talar mot att succession av internationellt ansvar ska ske för Turkiet.

Vidare finns det två internationella avgöranden där det har uttalats att Turkiet är en fortsättning på det Osmanska riket.¹⁷² Det finns en betydande skillnad mellan att en stat ses som en *fortsättning* på en annan stat eller endast som en *efterträdare* av en annan stat; i det förra fallet fortsätter ”samma” stat att existera trots drastiska förändringar i dens styrelserätt, territorium och befolkning och i det senare fallet har en stat ersatt en annan med avseende på ett visst territorium och folk.¹⁷³ Mot bakgrund av att Turkiet ses som en fortsättning på det Osmanska riket, och därmed i grunden som ”samma” stat som det Osmanska riket, borde Turkiet anses ha ärvt skyldigheter som härrör från folkmordet. Man borde därför inte kunna påtala en orättvisa av att den turkiska staten bestraffas för en annan stats handling.

Enligt artikel 34 i Vienna Convention on Succession of States in respect of State Properties, Archives and Debts övertar den efterträdande staten föregångarstatens skyldighet att betala skulder. Under folkmordet konfiskerade den osmanska regeringen egendom tillhörande den kristna befolkningen i form av exempelvis företag, fastigheter och smycken. Egendomens sammanlagda värde, som beräknas ha varit minst tio miljarder guldfranc 1918, vilket idag skulle motsvara omkring 17 miljarder svenska kronor,¹⁷⁴ är en skuld till folkmordets offer. Enligt min åsikt är denna skuld minst lika skyddsvärd som vilken annan skuld som helst som berörs av artikel 34 i Vienna Convention on Succession of States in respect of State Properties, Archives and Debts, varför Turkiets borde anses ha en skyldighet att återbetala skulden till folkmordets offers efterkommande.

En faktor som man enligt rättspraxis ska ta hänsyn till för att avgöra om succession av internationellt ansvar har skett, är att föregångarstaten har erkänt sitt ansvar för den

¹⁷⁰ Dumberry, *State Succession to International Responsibility*, s 35 ff.

¹⁷¹ A a s 43 ff.

¹⁷² *Ottoman Debt Arbitration* (Arbitrator Borel, 1925) 3 ILR 42; *Roselius & Co v Karsten & Turkish Republic* (1926) 3 ILR 35, i Crawford, *The Creation of States in International Law*, s 676.

¹⁷³ Crawford, *The Creation of States in International Law*, s 667.

¹⁷⁴ Bengtsson, *Svärdets år*, s 100.

internationellt felaktiga handlingen innan statssuccessionen ägde rum.¹⁷⁵ Den osmanska regeringen har erkände sitt ansvar för folkmordet i Sèvres-avtalet (se ovan avsnitt 4.1) och detta är således en omständighet som ytterligare talar för att en succession av internationellt ansvar ska anses ha skett i Turkiets fall. Inom doktrinen har det vidare argumenterats att den efterträdande staten ska hållas ansvarig för föregångarstaten internationellt felaktiga handling om den efterträdande staten fortsätter den ursprungliga felaktiga handlingen efter att statssuccessionen har ägt rum.¹⁷⁶ Folkmordet på de kristna fortsatte efter första världskrigets slut, exempelvis utfördes en massaker mot kristna 1922 i Smyrna som resulterade i att 30 000 människor dog.¹⁷⁷ Den ytterst ansvarige för massakrerna var Atatürk. 1925 organiserade dessutom turkiska trupper tillsammans med kurder deportationer som ledde till att en stor del assyrier dog och utförde utöver detta även en massaker mot assyriska flyktingar.¹⁷⁸ Efter att den nya republiken Turkiet skapades fortsatte således mördandet av kristna, vilket är ett ytterligare stöd för att det Osmanska rikets skyldigheter på grund av folkmordet ska överföras till den turkiska staten.

I målet ”Lighthouse Arbitration” behandlas ett fall som rör statssuccession. Tribunalen i målet uttalar att:

The thesis, one of theory rather than of practice, that there can never be a question of transmission – or accurately, of transfer...is not, in general, well founded. Certain tendencies among writers clearly necessitate reconsideration by reason of the different kinds of possible delictual obligations and the diversity of possible hypotheses of territorial succession.¹⁷⁹

Tribunalen tar således i målet ”Lighthouse Arbitration” avstånd från den strikta teorin om icke-succession. Verzijl, som var president i tribunalen, har även framfört åsikten att en generell regel om icke-succession är oacceptabel och ”in fact no more than a legal myth”.¹⁸⁰ Jag delar Verzijls mening och menar, mot bakgrund av vad som framgår ovan, att det skulle vara ytterst orättfärdigt om Turkiet skulle anses inte ha några skyldigheter till folkmordets offer eller deras efterkommande. Internationella principer såsom rättvisa och skyddandet av mänskliga rättigheter ska också beaktas vid frågor om succession av internationellt ansvar.¹⁸¹ Att det osmanska rikets efterträdare och fortsättning skulle anses ha rätt att behålla den egendom som orättmätigt har

¹⁷⁵ Dumberry, *State Succession to International Responsibility*, s 208.

¹⁷⁶ A a s 208.

¹⁷⁷ Bengtsson, *Svärdets år*, s 104.

¹⁷⁸ Travis, “Native Christians Massacred”: *The Ottoman Genocide of the Assyrians during World War I*, s 334.

¹⁷⁹ “Lighthouse Arbitration”-målet, p 92, cit efter Dumberry, *State Succession to International Responsibility*, s 54.

¹⁸⁰ Dumberry, *State Succession to International Responsibility*, s 53 f.

¹⁸¹ A a s 56.

konfiskerat under folkmordet skulle vara ytterst orättvist. Vad som ytterligare talar för att den turkiska staten bör ta sitt ansvar och erkänna de skyldigheter den har, är aspekten som rör de mänskliga rättigheterna. Genom att folkmordet på de kristna inte har inneburit några konsekvenser för den Turkiet förstärker övriga stater Turkiets uppfattning om att föregångarstatens handling var befogad. Det är ett faktum att kristnas situation i Turkiet än idag är tragisk och att folkmordets huvudansvariga hyllas som hjältar.¹⁸²

7 Kan folkmordet 1915 på assyrier¹⁸³, armenier och pontiska greker medföra rättsliga konsekvenser för Turkiet?

Folkmord var inte ett nytt brott då folkmordskonventionen skapades, vilket är något som författarna till folkmordskonventionens var väl medvetna om och till och med uttryckte i konventionens ”travaux preparatoires”. Att de allierade 1918 tog initiativet till att straffa förövarna av folkmordet på de kristna i det Osmanska visar ytterligare på att folkmord var ett internationellt brott då det ägde rum. Det går inte att finna någon artikel i konventionen som förbjuder en retroaktiv tillämpning av konventionen och inte heller i ”travaux preparatoires” finns det något som antyder att folkmordskonventionen inte ska tillämpas retroaktivt. Vad som skulle kunna hindra en retroaktiv tillämpning av folkmordskonventionen är principen *nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege praevia*, men vid närmare eftertanke är inte ens denna princip ett hinder eftersom att folkmordet på de kristna i det Osmanska riket var brottsligt enligt den internationella sedvanerätten då det begicks. Faktum kvarstår dock att internationell rätt generellt sett förbjuder en retroaktiv tillämpning av traktat och eftersom att texten i folkmordskonventionen inte stadgar att konventionen kan tillämpas retroaktivt finns det inget stöd för att tillämpa konventionen på händelser som ägde rum innan den skapades. När folkmordet på de kristna i det Osmanska riket ägde rum var emellertid folkmord, som ovan nämnt, ett internationellt brott enligt den internationella sedvanerätten och stater hade redan då rätt att bestraffa förövare till folkmord. Dessa sedvanerättsliga regler, vilka en del av texten i Folkmordskonventionen är materiellt identisk med, kan idag tillämpas på folkmordet 1915 i det Osmanska riket.

¹⁸² Bengtsson, Svärdets år, s 136 ff.

¹⁸³ Assyrier/syrianer/kaldéer.

Att folkmordet skulle vara preskriberat idag kan avvisas mot bakgrund av att folkmord utgör ett "jus cogens"-brott. Folkmordets status som jus cogens medför, utöver skydd mot preskription, en skyldighet för alla stater att agera för att bestraffa Turkiet för folkmordet. Om folkmordets status som jus cogens skulle medföra endast en rätt och ingen skyldighet att agera, ändrar det inte faktum att folkmordet på de kristna i det Osmanska riket ännu idag kan innebära rättsliga konsekvenser för Turkiet. Att folkmordet begicks av det Osmanska riket och inte av nuvarande Turkiet är inte heller något hinder för att tillskriva Turkiet rättsliga konsekvenser med anledning av folkmordet. Två internationella rättsfall har fastställt att Turkiet är en fortsättning på det Osmanska riket, och därmed i grunden "samma" stat som det Osmanska riket. Vad som ytterligare talar för att de skyldigheter som uppstod med folkmordet ska överföras till Turkiet, är att Turkiet i ledning av Atatürk fortsatte folkmordet som påbörjades av det Osmanska riket. Dessutom erkände den osmanska staten sin skuld till folkmordet innan statssuccessionen ägde rum, vilket enligt doktrinen talar för att skyldigheter som uppstod med folkmordet ska kunna överföras från det Osmanska riket till Turkiet. Med tanke på att Turkiet har berikats på ett orättfärdigt sett av all den egendom konfiskerades under folkmordet, kan det inte heller ses som "orättvist" om ersättningskrav med anledning av folkmordet skulle riktas mot den turkiska staten. Sist men inte minst bör man också beakta vad det får för konsekvenser om Turkiet inte anses vara föremål för några rättsliga konsekvenser. Det är ett faktum att de kristnas situation i Turkiet ännu idag är tragisk och att Turkiet fortsätter att kränka de mänskliga rättigheterna. Man bör fråga sig hur judarnas situation hade sett ut i nuvarande Tyskland om förintelsen inte hade inneburit några rättsliga konsekvenser för Tyskland med hänvisning till att det var Tredje riket och inte nuvarande Tyskland som gjorde sig skyldig till förintelsen.

Sammanfattningsvis kan det konstateras att folkmordet på assyrier, armenier, och pontiska greker i det Osmanska riket enligt internationell kan rätt medföra rättsliga konsekvenser för Turkiet idag. Frågan om det kommer en dag då folkmordets offer och deras efterkommande får upprättelse kan emellertid inte besvaras i denna framställning, utan det är något som framtiden får besvara.

Källförteckning

Litteratur

Abtahi, H, Webb, P, The Genocide Convention – The Travaux Préparatoires, volym 1, 2008
<http://www.books.google.se>

Akcam, T, A Shamefull Act – The Armenian Genocide and the Question of Turkish Responsibility, 2006

Armeniska Riksförbundet i Sverige och Armenica, Armeniska Folkmordet 1915 – frågor och svar, 2010

Bedjaoui, M, International Law: Achievements and Prospects, Part 1, 1991
<http://www.books.google.com>

Bassiouni, C, Crimes Against Humanity in International Criminal Law, 2 uppl, 1999
<http://www.books.google.com>

Bengtsson, B, Svärdets år – Om folkmordet på de kristna i Turkiet 1894-1922, 2004

Bloxham, D, The Great Game of Genocide – Imperialism, Nationalism, and the Destruction of the Ottoman Empire, 2005

Castrén, E, Om folkrättslig succession med hänsyn särskilt till utvecklingen under senaste tid, Acta Scandinavica juris gentium 1947-48, Erik Brüel, s 208-228

Crawford, J, The Creation of States in International Law, 2 uppl, 2007
<http://www.oxfordscholarship.com>

Dumberry, P, State Succession to International Responsibility, 2007
<http://www.books.google.com>

Gaunt, D, Massacres, Resistance, Protectors: Muslim-Christian Relations in Eastern Anatolia During World war I, 2006

Isaksson, M, The Holocaust and Genocide in History and Politics (diss) – A Study of the Discrepancy Between Human Rights Law and International Politics, 2010

May, L, Genocide – A Normative Account, 2010

Sarkin, J, Colonial Genocide and Reparations Claims in the 21st Century, 2009
<http://www.books.google.com>

Smith, R, International Human Rights, 3 uppl, 2007

Yonan, G, Den glömda förintelsen av assyrierna i Turkiet, 2004

Artiklar

Bassiouni, C, International Crimes: *Jus Cogens* and *Obligatio Erga Omnes*
<http://www.law.duke.edu>

Bring, O, Folkmordskonventionen 60 år: En historisk introduktion
<http://www.levandehistoria.se>

Gaunt, D, Förintelsen Turkiet helst vill glömma, Dagens Nyheter, 2005
<http://www.dn.se>

Travis, H, "Native Christians Massacred": The Ottoman Genocide of the Assyrians during World War I
<http://www.aina.org>

Internationella och utländska domstolar

Prosecutor v. Jean-Paul Akayesu, mål nr ICTR-96-4-T, den 2 september 1998

Prosecutor v. Radislav Krstic, mål nr IT-98-33-T, den 2 augusti 2001

Nicaragua v. United States, dom den 27 juni 1986

Övrigt

Diakonia, Vad är internationell rätt/folkrätt? 2007
<http://www.diakonia.se>

Elements of crimes, Assembly of States Parties, 2002
<http://www.icc-cpi.int>

Internationella domstolens Advisory Opinion från 28 maj 1951.
<http://www.icj-cij.org>

Memorandum på uppdrag av ICTJ rörande frågan om folkmordskonventionen kan tillämpas på händelser som utspelade sig i början av 1900-talet, 2002
<http://www.icj-cij.org>